

Софија Божих

Институт за новију историју Србије, Београд – Србија

e-mail: sofijamisa@yahoo.com

**ДР ВЛАДАН МАКСИМОВИЋ, УЧЕНИК И ПРОФЕСОР
КАРЛОВАЧКЕ БОГОСЛОВИЈЕ***

Апстракт: У раду су анализирани необјављени аутобиографски записи др Владана Максимовића, православног филозофског писца и теолога, професора филозофије и етике. У средишту пажње су његова искуства и сећања из времена када је био ученик и, потом, професор Карловачке богословије. Она оживљавају дух који је владао у Богословији, представљају њене професоре из угла ђака, реконструирају међусобне односе ученика и наставника као и односе међу самим наставницима. Од значаја су и запажања о највишим достојанственицима српске цркве у Карловачкој митрополији, патријарсима и епископима.

Кључне речи: Владан Максимовић, Карловачка богословија, Јован Вучковић, патријарх Георгије Бранковић, патријарх Лукијан Богдановић, епископ Мирон Николић, епископ Георгије Летић, епископ Иринеј Гирић, Богословски гласник

Др Владан Максимовић, православни филозофски писац и теолог, професор филозофије и етике, недовољно је позната личност из српске научне, просветне и црквене историје. Трагајући за подацима о Максимовићевом животу и деловању, осим неколико лексикографских одредница пронашли смо само два научна рада посвећена овом аутору.¹ И поред тога што је био плодан стваралац чија бројна дела свакако заслужују пажњу савремених теоретичара, Максимовић је остао маргинализован и препуштен забору. Осим студија, чланака и огледа које је публиковао у научној и стручној периодици, објавио је и три књиге: *Основни етички проблеми: из увода у хришћанску етику* (1913), *Увод у филозофију* (1925) и *Венац живота: систем моралне филозофије* (1936). Пошто је добро говорио неколико страних језика, бавио се и превођењем: *Уибеник из историје новије филозофије* Харалда Хефдинга појавио се на српском (1910. и 1926) управо захваљујући труду др Владана Максимовића. Ми се, међутим, у овом раду нећемо бавити Максимовићевим филозофским концепцијама, већ нас он занима као историјска личност која је могла да посведочи о неким догађајима, институцијама и људима из прошлости српског народа. С обзиром на значај Карловачке богословије за историју Српске цркве, за подизање културног нивоа и очување националног интегритета српског становништва у Хабзбуршкој монархији, усредсредимо се на његова искуства и сећања из времена када је био ученик те школе и, потом, њен професор. Тај период живота Максимовић је описао у два још

* Чланак је написан као резултат рада на пројекту *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (ев. бр. 47027), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Калезић 2010; Лубардић 2010а и Лубардић 2010б.

необјављена рукописа похрањена у архиви Матице српске: *Аутобиографији* и *Успоменама*, и она представљају главну изворну основу овог рада.

Иако се неопходне информације о др Владану Максимовићу могу добити из постојећих биографских речника,² ипак ћемо укратко поновити битне моменте из његовог живота. Рођен је 6/18. априла 1879. године у сремском селу Прхову у румском срезу, као син учитеља Луке и мајке Марије Милутиновић из Гргетега. Пошто се отац морао више пута селити због потреба службе, Владан је детињство провео у Крњешевцима, Угриновцима, Ашањи и Сибагу. Завршио је Српску православну велику гимназију у Сремским Карловцима и две године Карловачке богословије. Од 1900. до 1904. студирао је на престижној Духовној академији у Москви и школовање је окончао стицањем научног степена кандидата богословља, што је било равно академској титули доктора наука. После повратка са студија постављен је за доцента Карловачке богословије, а затим за ванредног и редовног професора. Период од 1914. до 1917. провео је у интернацији, да би се онда вратио на катедру Карловачке богословије. Од 1919. до 1921. вршио је дужност начелника Православног одељења Министарства вера. Године 1920. постао је редовни професор и декан кратковеког Православног богословског факултета у Загребу. Пензионисан је 1925. године. Од 1931. године до смрти 7. маја 1956. живео је у Београду.

„Ђаковању“ у Сремским Карловцима др Владан Максимовић је посветио много страница својих успомена, обухватајући њима најпре године проведене у гимназији, а затим и у Богословији. Карловачку богословију Максимовић је уписао 1904. године. На одлуку да се определи за богословске науке највише је утицао његов отац, који му је од детињства сугерисао свештенички позив. Отац је сина васпитавао веома строго, захтевајући да његову реч беспоговорно слуша. Зазирући од очевог ауторитета, Максимовић се није усудио да поднесе молбу за стипендију за студије медицине, коју је лако могао добити с обзиром на слабу конкуренцију и свој добар успех у гимназији.³

У то време, Карловачка богословија имала је иза себе већ један век рада. Основана 1794. године на иницијативу митрополита Стефана Стратимировића, Богословија је пружала теолошко образовање свештеничком подмлатку из сремске, али и осталих епархија Карловачке митрополије. Радила је у континуитету све до 1872. године, када је привремено затворена ради редукције прекобројног свештенства и обезбеђивања новог, стручнијег наставног кадра. После извршене реорганизације, нова Богословија је радила од 1875. до 1920. године, с прекидом за време Првог светског рата. У том, другом периоду уведене су бројне новине, па је школовање трајало, уместо дотадашње две, односно три, пуне четири године, а полазници су морали имати завршену гимназију. Подизањем критеријума за запошљавање, у Богословији су почели да предају учени и способни професори. Захваљујући њима та установа је у годинама пред рат стекла велики углед и, иако формално то није била, важила је за високу школу, односно факултет. По завршетку рата, пошто је премештена у Београд, она је заиста и прерасла у Богословски факултет.⁴

Владан Максимовић био је ђак Карловачке богословије у време када је она била у зениту. У периоду његовог школовања ректор Богословије био је прота Јован Вучковић, који је тај положај заузимао од 1892. до 1915. године.⁵ Поред Вучковића,

2 Новаков 2011; Јећић 1997.

3 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 8; РОМС, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 73.

4 Подробније о Карловачкој богословији: Гавриловић 1984.

5 Гавриловић 1984, 77.

наставнички колектив чинили су Милутин Јакшић, Иларион Зеремски, Јован Живковић, Димитрије Бранковић, Георгије Летић, Гаврило Ананијев, Јован Живановић, Радивој Врховац, Василије Максимовић и Павле Миљшевић. Марта 1899. на место Димитрија Бранковића дошао је Душан Јакшић.⁶ Богословија је радила према Статуту из 1897. године.

Максимовићеви мемоарски записи доносе многе занимљиве појединости које оживљавају дух који је владао у Карловачкој богословији, представљају њене професоре из угла ђака, реконструишу међусобне односе ученика и наставника као и односе међу самим наставницима. Богословија Максимовићу није остала у лепој успомени и он је о њој и начину на који је функционисала писао веома критички. Лоша искуства која је стекао током две године школовања толико су му се урезала у памћење да их није могло избрисати ни време. Иако већ у позним годинама, када се на све доживљаје из младости гледа са сетом и носталгијом, када чак и оно што није ваљало, самим тим што припада периоду живота који је неповратно прохујао постаје драго, Максимовић је забележио: „...сећање на ову школу није код мене ни мало пријатно“.⁷ Шта је тачно сметало овом ђаку и какви су били његови приговори? У основи, он се жалио само на једно: на ректора Богословије, проту Вучковића.

Прота Јован Вучковић (1855–1931), родом из Бршљанице у Хрватској, био је ђак Карловачке гимназије и Богословије. Пре него што је постао професор Карловачке богословије предавао је у Задарској богословији и у то време је уређивао задарску *Истину*, стручни часопис из области теологије. Као дугогодишњи ректор увео је разне новине у рад Карловачке богословије, а умногоме је утицао и на целокупан унутрашњи живот Карловачке митрополије. Био је сарадник бројних листова и часописа, а најпознатија дела су му *Глас из цркве* и *О кајању*.⁸ Аутори који су писали о Ј. Вучковићу, посебно или у ширем контексту Карловачке богословије, оценили су његова настојања да унапреди Богословију највишим оценама и због тога су га представљали у суперлативима. Максимовић је, међутим, писао о ректору као о човеку с којим је свакодневно долазио у контакт и на основу његовог понашања и његових поступака успевао да сагледа Вучковићеву личност. Он је био прва особа с којом се млади Максимовић сусрео при доласку у Богословију и на будућег ђака одмах је оставио лош утисак. Дошавши из Карловачке гимназије, у којој је атмосфера била ведра, а професори пријатељски расположени према ученицима, Максимовић је био разочаран пријемом на који је наишао код ректора, „хришћанског протe“, његовим „хладним и готово суровим изразом на лицу“. О свом упису у Богословију забележио је да се одиграо „са једном самртном, бирократском хладнокрвношћу“ јер прота није нашао за сходно да са њим обави ни најкраћи разговор, да му упуту ни једну реч, нити да било како покаже мало људске тоpline.⁹ Касније, током школовања, Максимовић је приметио да је Вучковић склон иживљавању над богословима и на основу целокупног његовог опхођења према људима смело је закључио да је ректор био садиста. За доказ је наводио надзор који је Вучковић спроводио над питомцима, односно његов обичај да се у цркви скрива иза олтара и посматра понашање наставом, похађањем цркве и постовима веома оптерећених и уморних ђака за време службе. Ако би запазио богослове који у хладним зимским данима држе руке у џеповима, који се не крсте, који разговарају између себе,

---

6 Гавриловић 1984, 90–91.

7 РОМС, М12.442, Владан Л. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 73.

8 Милеуснић 1993, 59; Милеуснић 2006, 543–544.

9 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 8–9.

који ћуте уместо да поју и слично, по завршетку богослужења би их дуго грдио. Већина питомаца се, тврди Максимовић, плашила ректора и чак га мрзела. Он је био „страх и трепет“, чему су посебно допринела дисциплинска правила која је Вучковић прописао, а која је озаконио Архијерејски синод.¹⁰ Наиме, Статутом о устројству православног српског богословског училишта у Карловцима (1897), који је регулисао рад Богословије, утврђене су, поред осталог, и казне за прекршаје и преступе. Предвиђене казне биле су опомене, укори па чак и затвор, „релеговање“ односно одстрањивање из школе на годину дана и коначно искључење из школе.¹¹ Максимовић је сматрао да су све те дисциплинске мере биле драконске, и да је страх од њихове примене држао богослове у покорности ректору.¹²

Потпуна моћ над ђацима изгледа да Вучковићу није била довољна, или бар тако пише даље Максимовић, већ су ректоров „префињени душевни садизам“ осећале и његове колеге. Пошто је био нетолерантан према туђем, другачијем мишљењу, професори су се устручавали да пред њим износе своје ставове. Ако би то неко ипак урадио, ректор би се повишеним гласом окомио на неистомишљеника и чинио немогућом сваку академску расправу. Вучковић се није задржавао само на томе, већ је и одстрањивао из Богословије све колеге који су му сметали. Тако је удаљио проту Милутина Јакшића, одличног предавача и човека који није трпео потчињеност, затим међу ђацима омиљеног професора Гаврила Ананијева, као и професоре Јоакима Чупића и Валеријана Прибићевића. У његовој немилости био је и професор Никола Ђурић, а професори монаси, који су били унапређени у више јерархијске степене, као што су Иларион Зеремски, Георгије Летић и Иринеј Ђирић, били су задовољни што им се пружила прилика да напусте Богословију. На удару је био и сам Максимовић, који му се касније, као професор, често супротстављао, али се Вучковић ипак није усудио да га отпусти.¹³

Ауторитативан и самољубив, како га је доживљавао Максимовић, Вучковић је успевао да и владикама наметне своје мишљење. Изузетак је био једино патријарх Георгије Бранковић, па га ректор није волео и изражавао се о њему негативно.¹⁴

Вучковић није био ни добар предавач, тврди Максимовић, тако да су његову наставу из апологетике слушаоци једва успевали да прате. Међу њима је он имао своје „љубимце“, а то су били младићи који су му достављали разне и не увек објективне информације о својим друговима. Ректор је чак отворено регрутовао такве појединце, што је безуспешно покушао да учини и с Максимовићем. Разочаран Вучковићем као човеком и руководиоцем једне важне установе, Максимовић је изнео запажање пакрачког владике Мирона да је прота био „безбожник“ и хвалио позитивно држање осталих професора које је допринело да млади богослови не подлегну разорном ректоровом утицају те да – уместо да се изграђују по узору који им је он нудио – стасају у часне и исправне људе и свештенике.¹⁵

У одбрану протe Јована Вучковића може се рећи да се пре његовог ступања на место ректора Карловачка богословија није могла похвалити ни dobrим професорима ни вредним ђацима. Наставни кадар није био оспособљен за подучавање младих, па су полазници стицали веома скромна знања. Ђаци се нису понашали у складу с позивом за

---

10 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 9–10.

11 Гавриловић 1984, 88–89.

12 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 10.

13 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 10–11.

14 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 11–12.

15 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 12–13.

који су се школовали, били су лошег владања, раскалашни, склони алкохолу и разним преступима. Савременици су се зато о Богословији изражавали веома лоше. Тек у Вучковићево време, захваљујући мерама које је он предузео, Богословија је стекла високу репутацију, постала установа у којој су предавали врсни стручњаци и из које су излазили одлично образовани млади свештеници.¹⁶ Владан Максимовић, међутим, доводи у питање мишљење ректорових поштовалаца по коме је његова строгост била изнуђена затеченом ситуацијом коју је требало променити. Најпре као њен ђак, а затим и као професор, Максимовић је био одлично упућен у функционисање Богословије и о томе је сведочио на начин који релативизује став присутан у научној литератури да је од Вучковићевог доласка „све кренуло на боље“.¹⁷ То је био само привид, уверава нас Максимовић, ректор је покушао да устроји школу као војничку касарну, па је, посматрано споља, све изгледало „уредно и исправно“, али је њен унутрашњи живот у ствари био „штур и лабав“. Ипак, и он признаје да је томе много доприносила чињеница да су се у Богословију уписивали већином младићи које свештенички позив уопште није интересовао, али су се опредељивали за њега зато што нису имали материјалних средстава за студије на универзитетима у већим градовима, да су неки приступали имајући у виду лак и удобан живот у парохијама, док су се неки уписивали за време Првог светског рата како би избегли службу у војсци. Само су малобројни били уверени у узвишеност свештеничке службе. Максимовић се сећа да је међу полазницима било и правих атеиста, као и тога да је у Богословију продрла политика, па су се ђаци приклањали политичким странкама у нади да ће им то донети постављења у богатије парохије.¹⁸ Странке су заузеле опозициони став према јерархији, а у том погледу нарочито се истицала Радикална странка. Њене присталице из редова младих богослова толико су били под радикалским утицајем да су више веровали странци него професорима. Своје другове који нису припадали ниједној странци жигосали су као „клерикале“ јер су били одани цркви и озбиљно се посвећивали богословским студијама. Пошто је, подстакнут упорним нападима на личност првог човека Српске цркве, поводом седамдесете годишњице патријарха Георгија Бранковића написао песму у његову част, а та песма је затим компонована и извођена на прослави патријарховог јубилеја, Максимовић је зарадио атрибут „оберклерикалчине“, како га је крстио новосадски радикалски лист *Застава*.¹⁹

Владан Максимовић је остао у Богословији две године. Повод за напуштање тог училишта пружио му је професор црквеног појања прота Јован Живковић који је, према нашем аутору, био „беспоговорно покоран вољи ректора Вучковића“. Живковић, пише даље Максимовић, није имао слух, па је предавао уз помоћ ђака који су били музички обдарени и којима су очеви, учитељи, пренели знање црквеног појања. Они су проти сугерисали оцене које ће дати њиховим друговима из тог предмета. Један од таквих Живковићевих помоћника био је извесни Гавра Мијачки, под чијим је утицајем прота уносио измене у поједине црквене песме које су већ биле уобичајане у карловачком појању. Ко се не би придржавао тих измена, пао би у немилост код Живковића. Међу њима се нашао Максимовић – утолико пре што је прота био међу професорима који, за разлику од нашег аутора, нису били наклоњени патријарху Георгију Бранковићу – па Живковић не само што му је смањио оцену из појања, већ је захтевао да му се смањи и оцена из владања. Недовољна оцена из владања повлачила је

---

16 Гавриловић 1984, 159–164.

17 Гавриловић 1984, 162.

18 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 13.

19 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 16.

губитак стипендије за следећу годину, што је значило да је Максимовићевом школовању у Богословији дошао крај. Уз мало среће, наш аутор је нашао друго решење и ујесен 1900. године отишао у Русију да би наставио школовање на московској Духовној академији.²⁰

Иако је Карловачку богословију напустио „без иједне трунке жалости за њом“, поједини професори остали су му у лепој успомени. То су били прота Милутин Јакшић, који је био веома озбиљан и „диван“ човек, професор црквенословенског језика и пчеларства Јован Живановић, потоњи директор Карловачке гимназије Радивоје Врховец, професор Старог завета и хебрејског језика Гаврило Ананијев, будући епископ Горњокарловачке епархије Иларион Зеремски – „доброћудан“ човек чији је надимак гласио „Рус“ или „чика Рус“.²¹

Када се после четири године вратио из Москве, где је стекао диплому и научни степен „кандидата Московске духовне академије“, Максимовић се поново нашао у Карловачкој богословији, али не више као ђак, већ као професор. Тај период живота, своје зреле године које је провео као наставник, он је прескочио када је писао мемоаре, наводећи као разлог да „не претстављају ништа нарочито“.²² Ипак, Максимовићев чланак објављен неколико година по ступању на наставничку дужност, осветљава један правац његовог деловања у Богословији, а то је педагошки. Повод за тај чланак био је догађај из марта 1906. када је у богословском семинару избио штрајк питомаца. Огорчени због веома строге дисциплине, они су напустили семинар и нису се враћали седам дана. Пошто је и сам из ђачке клупе понео незадовољство атмосфером која је владала у богословији, Максимовић је убрзо реаговао, предлажући мере за поправљање постојећег стања. Он је сматрао, пре свега, да „треба да се уништи старо зло старе педагогије: онај дубок јаз који је лежао између наставника и ученика“. Ђаци су се у некадашњем школском систему плашили наставника и прибегавали свим могућим преварама и лажима да би избегли евентуалне казне. Како је ново време донело и извесну еманципацију младих, Максимовић је примећивао да се отишло у другу крајност и да ученици желе потпуно да укину ред и да сруше све ауторитете. Међутим, његови педагошки ставови подразумевали су постојање дисциплине, и то строге, али не – што је посебно наглашавао – сурове. Он је разликовао благо поступање, хуманост и доброту наставника од попуштања коме у школи није требало да буде места. Опмињање и кажњавање треба да се врши без икакве мржње и злобе, већ тако да ђак осети да је у питању примена „вишег принципа“, а не лична освета наставника. Професор треба да упозна ученике, јер само тако може да одабере начин васпитања који је најделотворнији. Ближи додир наставника и ђака допринеће да страх и неповерење уступе место међусобном поштовању. Максимовић је посебно упозоравао на опасност од различитог поступања појединих професора према ученицима, истичући значај потпуне усаглашености свих наставника у погледу начина васпитања.²³

Максимовићеве колеге, професори који су заједно с њим подизали свештенички подмладак у Карловачкој богословији изгледа да су успевали да одговоре на ове и многе друге захтеве своје професије, јер су према мишљењу нашег писца (које

---

20 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 14–16; РОМС, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 76.

21 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 17.

22 РОМС, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 77.

23 Максимовић 1906, 368–380.

се слаже с оним што је познато из других извора) своје дужности обављали марљиво, вредно и савесно. То су били др Викентије Вујић који је с богословима поступао, како каже Максимовић, као *pater familias*, а са колегама врло другарски и предусретљиво, затим др Никола Ђурић, др Иринеј Ђирић, потоњи владика бачки, др Димитрије Стефановић, касније редовни професор универзитета, др Лазар Мирковић, такође редовни професор универзитета после укидања Богословије, др Мојсије Стојков који је после Великог рата био сомборски поджупан, а живот завршио тако што је по завршетку Другог светског рата стрељан због колаборације с Немцима, краће време др Божидар Јеремић који се закалуђерио и под именом Лукијан био дворски ђакон код патријарха да би затим отишао у Русију на студије технике, такође кратко др Валеријан Прибићевић, касније владика и, неко време, др Иларион Зеремски. И поред свих негативних судова које је претходно изрекао о стању у Карловачкој богословији, Максимовић је на крају морао признати да је управо захваљујући свим тим високо квалификованим људима та школа пред Први светски рат постала једна од најцењенијих образовних установа код Срба и сматрана је за факултет, иако то формално није била.²⁴

Поред интелектуалаца с којима је радио у Богословији, живећи годинама у Сремским Карловцима, где је било седиште Митрополије, Максимовић је био у прилици да упозна и највише црквене достојанственике и да са њима више или мање сарађује, па је о српским патријарсима и владикама оставио занимљиве записе. На највише представнике црквене власти гледао је из личног угла и о њима се изјашњавао у складу са сопственим опажањима и увидима. Посебно га је импресионирао патријарх Георгије Бранковић, кога је први пут запазио као гимназијалац када је патријарх служио литургију у Саборној цркви, да би га и касније током школовања виђао у сличним приликама. Георгије Бранковић остао је запамћен у историји као један од најзаслужнијих поглавара Српске православне цркве, неуморан у свим црквеним активностима и политички врло ангажован.²⁵ Иако нису блиско сарађивали, патријарх је био веома наклоњен Максимовићу, а Максимовић је њега изузетно поштовао и волео. Наш писац имао је веома високо мишљење о Георгију Бранковићу. Патријарх је био велики Србин, целим бићем одан свом народу, био је сигуран Максимовић. Затим, он је био човек јаке воље и снажног „практичног“ ума, а теоретским, теолошким и филозофским проблемима није се бавио. Одликовао се мирноћом и стрпљењем, али и строгошћу и одлучношћу. Није трпео улицие и ласкавце. Био је добродушан, а као прави Бачванин волео је добру и богату трпезу, шалу и смех. Водио је рачуна да Богословији обезбеди најбоље професоре, па је она управо у његово време постала успешна и престижна установа. Веру у Творца патријарх је носио дубоко у себи. Његов однос према Исусу Христу био је „нема адорација“ без икаквих речи и теолошких формула, његов однос према Богу био је попут оданости сина према оцу, а однос према Духу Светом изразио је истрајном бригом за Српску православну цркву.²⁶

Последњег јерарха у Карловачкој митрополији који је носио титулу српског патријарха, Лукијана Богдановића, Максимовић је упознао у другом разреду гимназије

24 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 18–19. Набрајајући колеге које је уважавао Максимовић је поменуо још једног професора, нагласивши да је преминуо као млад ђакон 1918. од грипа. Његово име је написао нечитко, тако да нисмо успели да га идентификујемо. У томе нам није помогло ни поређење с именима професора Богословије који се наводе у: Гавриловић 1984.

25 Васин 2014б.

26 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 34–44; РОМС, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 76а–76в.

када је Богдановић, као млад ђакон, постављен за катихету. На ђаке је оставио снажан утисак присталом појавом и кицошком одећом. Увек насмејан и љубазан, познавао је све ученике, обраћао им се са „ти“ и ословљавао их по именима. Њихове симпатије изгубио је када је покушао да их укроти дељењем пацки, како би стао на крај дечачким несташлуцима који су задавали доста брига професорима. Као сестрић патријарха Георгија Бранковића, млади Лукијан Богдановић брзо је напредовао, па је већ пре тридесете године живота постао владика будимски. Због тога што се окруживао својим рођацима – поред Лукијана у владике је унапредио још два рођака – патријарх је оптуживан за непотизам. Максимовић је, међутим, сматрао да поглавару Српске цркве не треба због тога замерати јер је имао много непријатеља, па је природно што је покушавао да око себе окупи блиске људе у које ће имати поверење. Такође, наш писац је у патријарховој љубави према рођацима видео типичну бачванску особину, по којој су они познати и препознатљиви. Међутим, о његовом наследнику на патријаршијском трону Максимовић није имао добро мишљење. Лукијан је био поводљив, размажен и неозбиљан човек. Заузимајући положај владике будимског кретао се у друштву мађарске центрије, па је примио њихове обичаје и неке не баш похвалне особине. Веома леп, љубазан и симпатичан човек, висок и витак, очију необичне боје, сањалачког погледа, правилних, као снег белих зуба и очаравајућег осмеха, био је веома привлачан супротном полу. Не успевајући да се одупре људским слабостима, патријарх Лукијан постао је прави Дон Жуан. Максимовић се уопште није слагао с неким његовим потезима, као што је, на пример, одлука да на основу дозволе мађарске владе подигне сто хиљада круна из народно-црквених фондова, не питајући аутономно-црквену власт. Због тога није пристао на његов захтев да, као уредник *Богословског гласника*, објави одговор на нападе којима је патријарх био изложен у штампи и констатује да је имао право да узме тај новац. Уместо тога, само је прештампао из *Пестер Лојда* белешку о тој теми, без икаквог коментара.²⁷

Патријарх Лукијан налазио се на челу Српске цркве у веома тешком тренутку (1908–1913), када је раздор између политичких представника Срба и врха Српске православне цркве био све већи, мађаризација све јача, а народно-црквена аутономија Срба у Угарској укинута (1912). На патријарха су угарске власти вршиле притисак да премести седиште из Карловаца у Будимпешту и уведе помоћног епископа, како би ограничиле његову власт и одвојиле га од народа, али он није поклекао. Вероватно је управо чврст и непоколебљив став довео до Богдановићеве трагичне смрти под неразјашњеним околностима – у ствари атентата који је био припремљен у политичким круговима Аустроугарске – у аустријској бањи Бад Гаштајн.²⁸ После те мучке ликвидације којом је требало обезглавити српску цркву у Карловачкој митрополији, у Карловце је дошао за администратора Митрополије пакрачки владика Мирон Николић. Иако је епископ Мирон уживао велики углед, В. Максимовић га није ценио, налазећи да је имао „велику дозу лицемерства“. Представљао се као велики Србин, патриота, али наш писац је осећао да то није било сасвим искрено. Када је почео Први светски рат, владика га је наговарао да одржи проповед за победу Монархије, али Максимовић на то није пристао. Управо зато Мирон се није потрудио да га избави из трогодишње интернације, иако је имао могућност да то уради, сигуран је наш писац. Односи између њих двојице нису се поправили ни касније, па је владика чак био убеђен да је

---

27 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 44–53; РОМС, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*, 54–56.

28 Васин 2014а, 411–433, Петровић 2013.

Максимовић крив што га је српска влада сменила с положаја администратора Патријаршије и на то место поставила епископа Георгија Летића. Речју, он је био „лакостан и злбан старац“ – Максимовић га је два пута оквалификовао на тај начин, не трудећи се да буде учтив и уздржан већ пишући у складу са својим осећањем.²⁹

Ни о наследнику владике Мирона не добија се, читајући Максимовића, ништа боља слика. Владика банатски, Летић, рођак патријарха Георгија Бранковића, завршио је Богословски факултет у Черновицама и био је добар стручњак у области црквеног права, које је предавао неколико година у Карловачкој богословији.³⁰ Био је ниског раста, а тај недостатак настојао је да надомести држањем које оставља упечатљив утисак на саговорнике. Свој предмет је познавао, али није био духовит човек нити оригиналан мислилац. Хладан, неприступачан и у знатној мери „надувен“, није умео да се искрено насмеје. Осмех му је био механички, док су му очи остајале хладне и озбиљне. Максимовић је претпостављао да се бојао да би топао и искрен смех унизили његово владичанско достојанство. Пошто му је каријера била веома важна, стално је био на опрезу да је на неки начин не угрози. Иако се према владици Летићу односио с дужним поштовањем, Максимовић га није волео као човека јер је са људима увек говорио с висине и никада није прелазео границе званичне и хладне учтивости. Касније, када је вршио дужност начелника у Православном одељењу Министарства вера, наш писац је почео да губи и поштовање, нарочито када је владика „на фини начин“ покушао да га подмити. Није се епископ Летић могао подичити ни великим патриотизмом. Он је веровао да су аустроугарске власти свемоћне и надао се да ће уз ослонац на њих доћи на највиши положај у Цркви. Сумњао је у стабилност југословенске државе и радио је на одржању самосталности аутокефалне Карловачке митрополије. Максимовић је на крају додао још и то да је владика био човек „ограниченог и скученог ума“, амбициозан али без правих способности и врло слаб политичар пошто му је недостајао таленат за предвиђање догађаја.³¹

Владан Максимовић забележио је неколико реченица и о владици бачком Иринеју Ћирићу заслужном, између осталог, и за спасавање деце и одраслих из мађарског логора Шарвара у Другом светском рату.³² Епископа Иринеја Максимовић је добро познавао јер су били школски другови, и са њим је све до Ћирићеве смрти остао у срдачним, пријатељским односима. С обзиром на њихову блискост, могло се очекивати да ће Максимовић о свом пријатељу изнети нешто више чињеница, али он то није урадио. У *Аутобиографију* је унео само то да је владика Иринеј Ћирић настојао упорно и истрајно да у свом животу оствари идеал средњовековних калуђера испосника, да се у томе угледао на монахе које је упознао у Русији, али да је, с друге стране, и он жудео за највишим положајима, што га је навело да се окрене Мађарима у нади да ће напредовати уз њихову помоћ. Руски патријарх Алексије зато га је прогласио за колаборационисту.³³

Као професор Карловачке богословије, Владан Максимовић је од 1906. до 1914. године заузимао и важан положај уредника часописа за православну богословску науку и црквени живот *Богословски гласник*. Часопис је покренут на иницијативу тадашњег професора Богословије Илариона Зеремског. Њега су подржали и остали професори који су ушли у уређивачки одбор, па се први број *Богословског гласника* појавио 1902. године. Часопис је наишао на добар одјек међу свештенством, тако да је успео да се

29 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 53–54.

30 Вуковић 1996, 120–122.

31 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 55–57.

32 Вуковић 1996, 199–200.

33 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 57–58.

одржи. Када је Иларион Зеремски напустио Богословију, уређивање је поверио Владану Максимовићу. Као уредник, Максимовић је одељак „Белешке“ проширио у рубрику „Мисли и белешке“, која се бавила црквеним животом, као што је стајало у поднаслову часописа. Читаоци су тиме били врло задовољни и највише су пратили управо ту рубрику. Међутим, јула 1914. године, када се већ увелико одмакло у припремама новог броја *Богословског гласника*, чланови уређивачког одбора затражили су да се изостави рубрика „Мисли и белешке“. Као разлог наводили су да се она не односи на науку, а уреднику су посебно замерали што је у тој рубрици писао с одобравањем о сваком архијереју који би дошао за патријарха, односно за администратора Патријаршије. Максимовић није пристао на укидање рубрике, понудивши оставку ако чланови одбора одлуче да је избаце. Најзад је донето компромисно решење, према коме ће Максимовић уредити број часописа који је у припреми, и у њему ће остати „Мисли и белешке“, а о следећем броју и његовом уреднику одлучиваће се касније. Међутим, у међувремену је избио рат, *Богословски гласник* се угасио и више није обнављан, а Максимовић је 1919. године отишао на нову дужност, у Министарство вера новостворене југословенске државе.³⁴

Гашење *Богословског гласника* означило је завршетак важног периода у животу др Владана Максимовића. Младост и један део зрелог доба тог уваженог професора и ерудите нераскидиво су везани за Карловачку богословију, њене ученике и професоре, међу којима су били и највиши достојанственици Српске православне цркве. О свему што је видео, знао и схватио Максимовић је писао отворено, не устручавајући се да каже оно што заиста осећа. На тај начин он је допринео изоштравању слике о једној од најугледнијих високошколских установа код Срба до почетка Великог рата и прецизнијем сагледавању појединих личности, својих савременика који су, на ужем или ширем плану, уобличавали историју Срба у Угарској.

Извори

Рукописно одељење Матице српске, М12.442, Владан Ј. Максимовић, *Успомене (Прилог културној историји Срба у Војводини крајем XIX века)*

Рукописно одељење Матице српске, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића

Литература

Васин, Горан (2014а): „Карловачки патријарх Лукијан Богдановић (1908–1913)“. *Војвођански простор у контексту европске историје, зборник радова, књ. 2*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за историју, 411–433.

Васин, Горан (2014б): *Патријарх Георгије Бранковић и његово доба 1890–1907*. Нови Сад: Мало историјско друштво, ДимАрт продукција.

Вуковић, Сава (1996): *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*. Београд, Подгорица, Крагујевац: Евро, Унирекс, Каленић.

Гавриловић, Никола (1984): *Карловачка богословија (1794–1920)*. Сремски Карловци: Српска православна богословија светог Арсенија.

---

34 РОМС, М12.441, Аутобиографија проф. Владана Максимовића, 63–65.

Jeftić, Pavle M. (1997): „Vladan L. Maksimović“. *Leksikon pisaca Jugoslavije 4*. Novi Sad: Matica srpska, 61–62.

Калезић, Димитрије М. (2010): „Философски рад Владана Максимовића“. *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, Зборник радова, књ. 5, прир. Богољуб Шијаковић. Београд: Православни богословски факултет, 42–45.

Лубардић, Богдан (2010а): „Трње у венцу живота: Полемика др Владана Л. Максимовића и др Атанасија М. Поповића око основа хришћанске философије морала (део I)“. *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, Зборник радова, књ. 5, прир. Богољуб Шијаковић. Београд: Православни богословски факултет, 46–103.

Лубардић, Богдан (2010б): „Трње у венцу живота: Полемика др Владана Л. Максимовића и др Атанасија М. Поповића око основа хришћанске философије морала (део II)“. *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, Зборник радова, књ. 6, прир. Богољуб Шијаковић. Београд: Православни богословски факултет, 49–93.

Максимовић, Владан (1906): „Карловачка богословија и богословски семинар“. *Богословски гласник*, књ. IX. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 368–380.

Милеуснић, Слободан, прир. (1993): *Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу*. Београд: Београдски издавачко-графички завод, Музеј Српске православне цркве.

Милеуснић, Слободан (2006): „Вучковић, Јован“. *Српски биографски речник 2*. Нови Сад: Матица српска, 543–544.

Новаков, Александра (2011): „Максимовић, Владан Л.“. *Српски биографски речник 5*. Нови Сад: Матица српска, 771–772.

Петровић, Душан Н. (2013): *Патријарх Лукијан Богдановић свеитеномученик: 1867/1908–1913*. Сремски Карловци: Српска православна епархија сремска.

Sofija Božić

**DR VLADAN MAKSIMOVIĆ, STUDENT AND PROFESSOR
OF THE CLERICAL SCHOOL IN SREMSKI KARLOVCI**

The paper analyzes unpublished autobiographical notes by Dr. Vladan Maksimovic, Orthodox philosopher writer and theologian, professor of philosophy and ethics. At the center of attention are his experiences and memories from the time when he was a student and, later, professor of the Clerical school in Sremski Karlovci. They revive the spirit that prevailed in the school, represent her professors from the corner of the pupils, reconstruct the interrelations of students and teachers, and relationships among the teachers themselves. The observations about the highest dignitaries of the Serbian church in the Karlovac Metropolitanate, Patriarchs and Bishops are also important.